

MINA KUJOVIĆ

ARHIVSKA ZBIRKA "DR. HALID ČAUŠEVIĆ" (Prilog za biografiju)

Halid Čaušević je javnosti poznat po neobičnom kuriozitetu, komunisti su ga potiskivali pa i progonili zbog njegovog vjerničkog odnosa prema životu, a kad su na vlast došli ovi što se naglas Bogu mole onda su ga počeli progoniti što se nedovoljno glasno moli.

Ta činjenica sama po sebi govori o iskonskoj snazi da se bude svoj.
Ševko Kadrić, *Zone 2000*. Net

Sažetak

U bosanskohercegovačkoj historiografiji nije pronađen ni jedan cjelovit članak, rasprava ili knjiga koji bi se odnosili na publicistički rad i (ili) publicističko angažiranje dr. Halida Čauševića, dok je njegovo političko djelovanje kao simpatizera ustaške ideologije u periodu NDH i neslaganje sa politikom SDA stranke i njenog lidera Alije Izetbegovića tretirano "usputno", odnosno spominjano je u okviru drugih tema.

Povodom smrti dr. Halida Čauševića 2000. godine na Internetu su objavljena dva kraća teksta (pristup maj 2015.). Jedan je napisao književnik i planinar Ševko Kadrić, a drugi pjesnik Semezdin Mehmedinović. Kako o dr. Čauševiću još nije napisana knjiga, a ni u našoj periodici o njemu nije napisan ni jedan biografski članak, autorica ovog priloga smatra da je važno iznijeti bar one biografske činjenice koje su pohranjene u arhivistički sređenoj i obrađenoj Zbirci "Dr. Halid Čaušević".¹

Ključne riječi: Halid Čaušević, Arhivska zbirka dr. Čaušević, historija b-h planinarstva, PD "Treskavica", pokret "Zeleni", KDM "Preporod"

Uvod

Muhamed Halid Čaušević je rođen u Sarajevu 1919. godine kao prvi sin tadašnjeg reisu-l-uleme Džemaluddin-ef. Čauševića.² U Sarajevu je do 1941. godine završio osnovno i srednje obrazovanje, kad je Bosna bila u okviru Kraljevine Jugoslavije, dok je na Pravnom fakultetu u Zagrebu, u periodu

1 Arhivska Zbirka Dr. Halid Čaušević pohranjena je u Arhivu Bošnjačkog instituta-Fondacija Adila Zulfikarpašića u Sarajevu.

2 Reisu-l-ulema Čaušević je imao šestoro djece: sinove Muhameda Halida i Alija Kemala, te kćerke: Šefiku, Halidu, Nadžiju i Ašidu.

kad je Bosna bila u okviru Nezavisne države Hrvatske, završio studij prava i 1942. godine položio i "rigorozni/rigoroz" pravni ispit temeljem kojeg je stekao titulu doktora pravnih znanosti.³ Kao student Čaušević je 1941. godine bio potpisnik čuvene Sarajevske deklaracije kojom su muslimanski intelektualci i ugledniji građani kod ustaških vlasti protestirali protiv progona Srba i Jevreja, a 1944. aktivista je MHD "Merhamet". Međutim kao pristaša ideja Hrvatske stranke prava aktivno je učestvovao u ostvarivanju ustaške politike NDH.

Nakon završetka Drugog svjetskog rata presudom Suda narodne časti za grad Sarajevo osuđen je zbog saradnje sa ustaškim režimom na "gubitak narodne časti kroz 15 godina i kaznu teškog prisilnog rada u trajanju od 10 godina." Zbog osude o gubitku narodne časti, kao i zbog činjenice da mu je otac bio reisu-l-ulema, dr. Čaušević je, na neki način, u periodu od 1945. do 1990. godine bio "na crnoj listi", odnosno, obilježen kao neprijatelj novog socijalističkog državnog poretka.

Nakon 1945. godine kao pravnik jedno vrijeme radi u Radničkoj komori, a najduži radni period je radio kao pravni zastupnik u preduzeću "Visokogradnja", kasnije građevinskom preduzeću "Bosna". U slobodno vrijeme bavio se planinarstvom i bio je stalni saradnik zagrebačkog časopisa *Naše planine*. Nakon što je Komunistička partija izgubila na izborima 1990. godine, dr. Čaušević je počeo da objavljuje u sarajevskim listovima i časopisima članke vezane za položaj bosanskohercegovačkih muslimana i uređenje bosanske državnosti.

U Sarajevu je 1990. godine osnovana Stranka demokratske akcije/SDA, a dr. Čaušević je među 40 potpisnika Inicijativnog odbora za njeno osnivanje. Međutim, kako se nije slagao s politikom koju su zagovarali čelni ljudi ove stranke veoma brzo je istupio iz članstva.

Dr. Halid Čaušević je bio u inicijativnom odboru za osnivanje kao i aktivan član ekološkog pokreta "Zeleni", a aktivan je i u obnovi i radu KDM "Preporod".

Kao dugogodišnji član i jedan period predsjednik Planinarskog društva "Treskavica" bio je naročito aktivan na prikupljanju građe za pisanje historije o bosanskohercegovačkom planinarstvu i alpinizmu, ali i u borbi za sprječavanje sječe šuma na planini Treskavici.

Živio je sam, jer se nije ženio i, kako je govorio svojim poznanicima, naj-sretniji je bio na planinama, a to je naglasio i u tekstu koji je napisao u želji da mu se ukleše na nadgrobni spomenik.

3 Ovo zaključujemo po tome što u zagrebačkom listu *Osvit* jedan tekst potpisuje sa titulom dr.

*Što si im'o, to si dav'o, ali ništa nisi isk'o,
Mudre knjige i samoća bile su ti uvijek blisko,
U planini, goloj stijeni, jedinog si druga im'o.
Moj Halide, nemoj žalit što si tako život spisk'o.*⁴

Dr. Halid Čaušević je umro u Sarajevu u novembru 2000. godine. Semezdin Mehmedinović je tim povodom napisao da je "Halid otišao tiho, kako je tiho i živio".⁵

Period 1940.-1945.

U *Zbirci dr. Halid Čaušević*⁶ nema podataka o Halidovoj porodici niti o njegovom djetinjstvu. O studentu Halidu Čauševiću ima samo jedan podatak, njegov tekst objavljen u jednom zagrebačkom listu 1941. godine, a odnosi se na pravni položaj Bosne i Hercegovine pod austro-ugarskom upravom.⁷ Drugi podatak iz ovog perioda su zapisnici sa sjednica muslimanskog dobrotvornog društva "Merhamet". Na sjednici održanoj 19. juna 1944. godine, kako je navedeno u zapisniku, Halid Čaušević je imenovan za tajnika Sekcije za pravna pitanja koja je djelovala u okviru društva "Merhamet"⁸.

Kako u *Zbirci dr. Halid Čaušević* nije pronađen nijedan dokument, slika ili tekst o Halidu kao studentu i pripadniku ustaškog pokreta, navodimo ono što su napisali historičari: Safet Bandžović,⁹ Zlatko Hasanbegović¹⁰, Nada

4 Tekst za "Epitaf na mom grobu" nalazi se zalijepljen u jednoj svesci koja je označena kao *Bilješke i teze za pojedine studije – vrijeme do 1990. godine*. Uz bilješku je bila napomena da se tekst treba ugravirati u pločicu veličine ovog papira i prikucati na moj nišan. U potpisu: H. Čaušević – bez datuma (Nap. M.K. Nije mi poznato da li je želja ispoštovana, a pločica je, prema navedenoj uputi, trebala biti veličine 10×15 cm)

5 Dani, 24. 12. 2000.

6 Arhivska Zbirka Dr. Halid Čaušević (ZHC) pohranjena u Arhivu Bošnjačkog instituta-Fondacija Adila Zulfikarpašića (ABI) sadrži dokumente i tekstove rukopisa (radova) dr. Halida Čauševića koji se odnose na planinarstvo i različite političke i društvene teme: historiju Bosne, islam, bosanske muslimane, bošnjaštvo, KDM "Preporod", Ekološki pokret "Zeleni", rat 1992-1995, mirovne dogovore... U Zbirci ima i dosta izdvojenih/ odabranih novinskih tekstova različitih autora koji se odnose na historiju, kulturu i politička dešavanja u Bosni i Hercegovini, ali i u Jugoslaviji, naročito u Sandžaku i na Kosovu. Tekstovi su objavljivani u jugoslavenskim listovima i magazinima, a najviše je onih koji su objavljivani u sarajevskom *Oslobođenju* i beogradskoj *Politici*.

7 *Obzor*, Zagreb, 08. 01. 1941. u: Arhiv Bošnjačkog instituta (ABI), Zbirka dr. Halid Čaušević (ZHC), 7/XII-3

8 ABI, ZHC - 8/V-9

9 Safet, Bandžović: *Bošnjaci i antifašizam*, Sarajevo 2011.

10 Zlatko, Hasanbegović: *JMO 1929-1941 (U ratu i revoluciji 1941-1945)*, Zagreb, 2012.

Kisić-Kolanović¹¹ i Šaćir Filandra¹².

Safet Bandžović navodi da su među potpisnicima Sarajevske deklaracije i dva zagrebačka studenta sinovi bivšeg reisu-l-uleme Džemaluddin-efendije Čauševića, Halid i Kemal.¹³

Kisić Kolanović navodi da je Halid Čaušević 1940. godine kao zagrebački student bio pripadnik muslimanskog studentskog naraštaja koje je gledalo na autonomiju Bosne i Hercegovine kao na prijelazno rješenje, a u perspektivi su zagovarali njezino pripojenje Hrvatskoj.¹⁴ Ista autorica na drugom mjestu navodi kako je djelovala i "posebna grupacija tzv. muslimana-ustaša oko *Muslimanske svijesti*, a njezini glasnogovornici bili su M. E: Šahinović i Halid Čaušević. Ova skupina nije imala utjecaja na javni život premda je ideološki bila najbližija ustašama."¹⁵

Kisić-Kolanović još navodi da je Halid Čaušević bio jedan od pokretača za obnavljanje lista *Osvit* koji je izlazio u Sarajevu od marta/ožujka 1942. do marta/ožujka 1944.godine. Za ovaj je list Halid napisao veći broj tekstova.¹⁶

Zlatko Hasanbegović ističe da je Halid Čaušević bio pristaša Hadžićeve *Muslimanske organizacije* i da je pripadao nacionalističkim akademskim klubovima na zagrebačkom sveučilištu. te pristaša NDH politike.¹⁷

Šaćir Filandra navodi kako je u jednom dijelu bošnjačkog intelektualnog duhovnog vodstva sama uspostava NDH dočekana s razumijevanjem, a za "ilustraciju" te konstatacije navodi pjesmu Halida Čauševića "*Za dom*" koja je objavljena u listu *Novi behar* 1941. godine, a koja počinje slijedećim

11 Nada, Kisić Kolanović: *Muslimani i hrvatski nacionalizam 1941-1945*, Zagreb, 2009.

12 Šaćir, Filandra: *Bošnjačka politika u 20. stoljeću*, Sarajevo, 1998.

13 "Sarajevska rezolucija je potpisana 12. oktobra 1941. godine, a prethodilo joj je više sjednica Glavnog odbora "El-Hidaje", zatim dvije konferencije muslimanskih društava i javnih radnika. Nakon što je tekst rezolucije potpisalo oko 97 potpisnika ona je uručena i dr. Jozi Dumandžiću, ministru u vladi NDH, koji je boravio u Sarajevu kao specijalni Pavelićev izaslanik pri njemačkoj komandi". U: S. Bandžović: *Bošnjaci i antifašizam*, str. 262

14 "Treba reći da su to rješenje propagirali i neki pripadnici tekućeg muslimanskog studentskog naraštaja u Zagrebu. Halid Čaušević, student i sin reisu-l-uleme Džemaluddina Čauševića, u tekstu *Herceg Bosna i mi* 1940. prilično jasno upozorava da je potrebno potpuno sjedinjenje Bosne i Hercegovine ostalim hrvatskim krajevima..." u: N. Kisić-Kolanović: *Muslimani i hrvatski nacionalizam 1941-1945*, str. 327

15 Isto, str. 149

16 "Grupacija oko *Osvita* započela je s nakanom da pitanje hrvatskog nacionalizma objasni širokim muslimanskim čimbenicima. Stoga je sebe predstavila kao inovatore i nosioce novog projekta kulturne narodne djelatnosti hrvatske muslimanske omladine. *Osvit* je bio u pokroviteljskom sustavu vlade, koja je list vidjela kao svojevrsan oblik intelektualne logistike ustaške politike". U: N. Kisić-Kolanović: *Muslimani i hrvatski nacionalizam 1941-1945*, str. 243

17 Z. Hasanbegović: *JMO 1929-1941 (U ratu i revoluciji 1941-1945)*, str. 639, 729

riječima: *Pjevajte biserni bosanski krajolici, vitka brda i obeharale doline, pjevajte pjesmu Velikog proljeća, još neopjevanu i neslušanu pjesmu slobode, jer danas, nakon gotovo punih pet stoljeća, od kad je pod zidinama mrkog kraljevskog grada na Vrbasu nestalo i posljednje stope slobode hrvatske države, - ponovo iz krvi plamena iskrsnula slobodna Hrvatska.*¹⁸

Nada Kisić-Kolanović smatra kako je jugoslavenski režim nakon 1945. pojedincima nametnuo sramnu ulogu "ratnih zločinaca, narodnih neprijatelja i kolaboracionista" te da je potreban objektivniji pristup muslimanskoj političkoj eliti u NDH. Ova autorica još smatra da se "invokacije te skupine prema ustaškoj ideologiji treba obazrivo promotriti na temelju dokumentacije, jer bi se moglo reći da se tim prvacima ustaštvo mnogo više pripisivalo nego što su ga oni prakticirali".¹⁹

Period 1945.-1990.

Već je navedeno da je Halid Čaušević 1942. godine u Zagrebu završio studij na Pravnom fakultetu i položio ispit na temelju kojeg je dobio zvanje doktor prava.²⁰

Međutim, kako je kao zagrebački student bio aktivan u ustaškom pokretu kao autor proustaških članaka objavljivanih u sarajevskim i zagrebačkim novinama, a nakon povratka u Sarajevo tajnik ustaškog povjerenika Haki-je Hadžića i pristaša njegove *Muslimanske organizacije*, nije mogao ostati nezapažen predstavnicima vlasti nove komunističke države. Već početkom jula 1945. osuđen je Presudom Suda narodne časti koja je imala dalekosežne posljedice u njegovom daljem životu. Sud narodne časti je sudio intelektualcima kao pomagačima okupatora, a tok rasprava i presuda objavljivani su u novinama *Sarajevski dnevnik*. Tako je u članku, objavljenom 6. jula 1945. godine, pod naslovom "Osuđeni intelektualci kao pomagači okupatora - Presuda Suda narodne časti" među osuđenima naveden i dr. Halid Čaušević. Za njega je navedeno da se nije: *ni najmanje žacao da iskorištava autoritet imena svoga oca, umrlog reisu-l-uleme, ne bi li tako uvukao muslimane u Pavelićev razbojnički pokret. On je javno na zborovima u Sarajevu veličao izdajnika i zlikovca Pavelića i njegovu NDH, trudeći se da muslimane odvuče na stranu narodnih neprijatelja. Dr. Halid Čaušević je postao lični tajnik povjerenika Hakije Hadžića, održavao veze s doglavnikom Ademagom Mešićem i nizom drugih ustaških glavešina. Cinizmom, svojstvenim samo zagrebačkim klerofašistima, Halid Čaušević je za Pavelićev rođendan govorio o tom zlikovcu*

18 Š. Filandra: *Bošnjačka politika u 20. stoljeću*, str. 160

19 N. Kisić-Kolanović: *Muslimani i hrvatski nacionalizam 1941-194.*, str. 149

20 Do 1945. diplomirani pravnici su polaganjem strogog/rigoroznog ispita tzv *rigoroza* dobivali titulu dr. a nisu bili obavezni da završavaju postdiplomski studij.

kao o mučeniku i kako je Hitler oslobodio Bosnu. Zatim je Čaušević sa svojim društvom putovao po Bosni i nastojao u srca neobaviještenih muslimanskih seljaka i radnika da usadi klicu ustaštva, što je urodilo onim strahovitim pokoljima muslimanskog i srpskog življa, jer su oni na zborovima govorili, kako u Bosni ne smije ostati nijedan Srbin i da je došlo vrijeme da muslimani budu Hrvati i da zajedno s Hrvatima katolicima "čiste pogano srpsko sjeme iz Bosne i Hercegovine". Pored toga, pisao je u sličnom tonu niz članaka u "Obzoru", držao predavanja na usmenim novinama i preko radija, dakle na sve moguće načine vršio propagandu u korist okupatora i njegovih pomagača, služeći se pri tome imenom svoga umrlog oca, kao i znanjem koje je stekao kao doktor prava, čime je uticao pogodno na široke slojeve naroda i tako počinio zločin narodne časti muslimana.

Na pretresu je dr. Halid Čaušević demantovao sve što su novine pisale o njemu i njegovim govorima i tvrdio da je sve to falsifikat. Jedino nije proglašio falsifikatom fotografiju na kojoj je uslikan zajedno s Hakijom Hadžićem, Ademagom Mešićem i koljačem Ragibom Čapljicom.

Sud je proglasio dr. Halida Čauševića krivim za zločin i prestup po Zakonu o sudu narodne časti i osudio ga na gubitak narodne časti kroz 15 godina i kaznu teškog prisilnog rada od 10 godine.²¹

Dr. Halid Čaušević je nakon uspostave komunističke vlasti bio u zatvoru, ali o tome nije nikad ni pisao niti pričao. U dostupnoj dokumentaciji nema podataka o njegovom boravku u zatvoru²². U *Zbirci* su samo potvrde kojima Gradski odbor narodnog fronta Sarajevo potvrđuje da je Halid Čaušević kao brigadir planinarske brigade radio na izgradnji planinarskih objekata na Bjelašnici i Romaniji, tokom jula, augusta i septembra 1945. godine. Na potvrdama je naveden i broj sati koje je "osuđenik odradio".²³ Zbog ove presude Suda Narodne časti dr. Čaušević je bio stalno pod prismotrom tadašnjih organa vlasti, a 1954. godine bio je i optužen za "nemoralno ponašanje u planinarskim domovima".²⁴

21 *Sarajevski dnevnik* br. 5, 6. juli 1945. str. 4, u: ABI-ZHČ- 7/XII-5

22 Halidova radna kolegica H. K. u GP "Bosna" autorici ovog teksta je, između ostalog, pričala kako je dr. Čaušević prilikom diktiranja daktilografinji nekog teksta redovno hodao od zida do zida radne prostorije. Kad ga je jednom upitala zbog čega to radi rekao joj je da mu je to navika iz boravka u samici kad je mogao samo hodati iz ćoška u ćošak samice "kako ne bi poludio". H. K. se još sjeća, kako je dr. Halid ljutito reagirao na njeno planiranje da uradi krovne prozore "jer se kroz njih vidi samo nebo i ništa više". Prilikom nekog druženja neko od prisutnih je komentirao njemačku "zaludenost Hitlerom", a on je na to rekao kako je teško razumjeti i racionalno objasniti zaludenost mase koja "ponese" pa pojedincima onemoguću normalno ponašanje i razmišljanje.

23 ABI, ZHČ 6/I-2

24 Tokom 1954. godine grupa planinara u planinarskim domovima na Bjelašnici i Crepoljskom je bila, po mišljenju prisutnih gostiju, previše slobodnog ponašanja pa su o

Osim podataka o planinarstvu i planinarenju u *Zbirci Dr. Halid Čaušević* iz ovog perioda nema drugih podataka pa tako ne znamo kako je živio, kad nije bio u planinama. Na temelju pisama mogu se samo utvrditi adrese na kojima je stanovao i ništa više. Na osnovu pisama saznajemo da je jedno vrijeme radio u Radničkoj komori, a najduži period je bio pravni zastupnik u GP "Bosna".²⁵

Dr. Čaušević je uredno ostavljao sve tekstove koje je napisao i objavio u časopisu *Naše planine*, kao i prepisku sa urednikom ovog časopisa i dokumentaciju koju je prikupljao za monografiju o bosanskohercegovačkom planinarstvu i alpinizmu. Među novinskim tekstovima nalazi se jedan tekst od 12. decembra 1969. godine u kojem dr. Čaušević "oštro protestira" protiv Radio televizije Beograd zbog "gnusnih uvreda" u emisiji "Vreteno" kojima se vrijeđaju vjerski osjećaji muslimana.²⁶ U *Zbirci* su dva pisma koje je dr. Halid Čaušević napisao u septembru 1973. i januaru 1975. godine Dani Miljkoviću, tadašnjem predsjedniku gradskog vijeća. Pisma je potpisao sa "Stari Sarajlija" i u njima je naveo sve urbanističke propuste gradske uprave kao i prijedloge u vezi sa njihovim rješavanjem.²⁷

"Dovikivanje gluhih" naslov je teksta u kojem dr. Halid Čaušević reagira na polemiku Šešelji- Muhić koja je vođena u magazinu *Danas* 1982. godine u vezi sa panislamizmom. Tekst je potpisan pseudonimom Alija Kopčić.²⁸

U ličnoj zaostavštini nalazi se samo jedno pismo koje je 16. augusta 1988. napisao bratu Kemal u Zagreb. U pismu se raspijuje za bratovo zdravlje i piše mu o nekim svojim zdravstvenim problemima kao i o svom "sukobu" sa Alijom Izetbegovićem.²⁹

tome objavljeni i članci u novinama. Planinari su optuženi za nemoralno ponašanje i da su nakaradnim pjesmama ismijavali državnu vlast, a među njima su posebno izdvajani dr. Halid Čaušević, član PD "Željezničar" i Dževdet Miralem, predsjednik PD "Prijatelji prirode". Dokumentacija u vezi sa optužbama za nemoralno ponašanje: optužbe, žalbe i saslušanja okrivljenih kao i novinski tekstovi, objedinjeni su u predmetu: ABI, ZHC 6/I-4

25 Njegove kolegice iz GP "Bosna" H. K. i J. H. ističu kako je dr. Čaušević u obhodu sa radnim kolegama bio pomalo ters naravi i kako su ga u preduzeću svi oslovljavali sa "doktore". Imao je običaj da na svoje saradnike, odnosno radne kolege i zagalami, ali to njima nije smetalo, "jer je bio doktor." U GP "Bosna" radila je i njegova sestra Ašida, kao arhitektica. Jedne prilike čistačica je čula Ašidu kako zbog nečeg galami pa je prokomentirala: "Šta ona hoće, što galami, nije ona doktor". Radne kolegice navode da je dr. Halid u planini bio veoma duhovita i zanimljiva osoba. Na planini je bio sasvim drugi čovjek, ljubazan, elokventan i veoma zanimljiv, a svi planinari su ga zvali Čauš.

26 ABI, ZHC 6/I-16

27 ABI, ZHC 6/VIII-8

28 ABI, ZHC- 8/V-5

29 Dr. Halid piše bratu kako ga je Alija nazvao "senilnim starcem" i da misli da je to zbog toga što je dao negativnu recenziju za njegovu knjigu "Islam između Istoka i Zapada: U: ABI, ZHC 6/I-8 Nap. U *Zbirci* su izdvojeni svi novinski tekstovi koji se odnose na

Među dr. Halidovim rukopisima ima jedan zanimljiv tekst u kojem opisuje kako je proteklo njegovo privođenje, ispitivanje i svjedočenje u vezi sa suđenjem 1983. godine bošnjačkim intelektualcima na poznatom "Sarajevskom procesu".³⁰

Na tekst "Religija i (albanski) separatizam" Miroljuba Jevtića, objavljen u beogradskom *NIN*-u 22.februara 1987. godine, dr. Halid Čaušević je napisao dva reagiranja, a potpisao ih je pseudonimom Alija Kopčić.³¹

Objavljivanje knjige o genocidu nad muslimanima ponukala ga je da u augustu 1988. godine napiše pismo dr. Vladimiru Dedijeru o "fenomenu" genocida nad muslimanima. Pismo je potpisano pseudonimom Alija Kopčić.³²

U *Zbirci* je i nakoliko Zabilješki dr. Halida Čauševića i izdvojeni novinski tekstovi koji se odnose na problematiku vezanu za prikupljanje arhivske građe o genocidu i ratnom stradanju stanovništva.³³

Dr. Halid Čaušević je jedan od osnivača i aktivnih članova ekološkog pokreta "Zeleni" koji je osnovan u Sarajevu 09. novembra 1989. godine.³⁴ Bio je "neumorni" čitač jugoslavenskih novina i magazina, a najviše beogradske *Politike* i sarajevskog *Oslobođenja* kao i sakupljač zanimljivih novinskih tekstova iz različitih oblasti.³⁵

ovaj "sukob" jer je dr. Čaušević u sarajevskim novinama pisao "otvorena" pisma Aliji Izetbegoviću i tražio izvinjenje, jer ga je proglasio starijim nego što jeste, čime je, kako je pisao, uvrijedio njegovu rahmetli majku.

30 Dr. Halid Čaušević je kao recenzent knjige Alije Izetbegovića "Islam između istoka i zapada" bio jedan od svjedoka na "Sarajevskom procesu" 1983. godine. Povodom traženja da se obnovi suđenje muslimanima iz 1983. dr. Čaušević je napisao pet kraćih tekstova u kojima je opisao svoje viđenje procesa i odnos isljednika prema njemu kao svjedoku. Tekstovi su pisani (i objavljeni) za novine 1984, 1989. i 1990, a četiri su potpisana pseudonimom Alija Kopčić. U: ABI - 7/VI-7

31 ABI, ZHC, 7/VII-14

32 ABI, ZHC, 8/IV-12

33 ABI, ZHC, 8/IV-14

34 Dokumentacija pokreta "Zeleni" za period 1989. i 1990, Statut i Plan rada U: ABI, ZHC – 6/VIII-11

35 Ovo navodim iz razloga što su skoro svi izdvojeni novinski tekstovi koji se odnose na različite teme pažljivo pročitani. To potvrđuje podvlačenje važnijih dijelova i dr. Halidovi komentari sa strane, a na većinu tekstova bilježio je tematsku grupu kojoj pojedini tekstovi pripadaju. Prilikom sređivanja ove ostavštine ispoštovane su dr. Halidove napomene pa su članci razvrstani u slijedeće cjeline: Jugoslavenska kriza i Slobodan Milošević; Savez komunista Jugoslavije/KPJ-SKJ; SKJ: korupcija, afere, pronevjere; Ljudska prava: Forum za zaštitu muslimana; Odnosi: crkva i država; država i vjerske zajednice; Stanje u SFR Jugoslaviji 1989-1991 i 1997; Srbi; Nacionalizam; Pravoslavlje; Stranke; Muslimani; Nacionalni odnosi; Islam; Muslimani u svijetu i Bosni; Arapski svijet; O korupciji u SDA stranci; Ekonomski promašaji; Kulturna baština; Bosanski muslimani i nacija; Historija: Evrope, Jugoslavije, Bosna i Hercegovina; Štampa u: NDH 1939-1945; NR BiH 1945; Bosna i bošnjaštvo, SDS: Bosanskohercegovački Srbi i autonomne oblasti; Književnost:

Period 1991. – 2000.

Kao penzioner dr. Čaušević je u posljednjoj deceniji života društveno veoma aktivan. Zaslužan je za obnavljanje Kulturnog društva muslimana "Preporod" 1990. godine.³⁶

U "Preporodovom" klubu pravnika, među kojima je i bio i dr. Halid Čaušević 21. decembra 1993. godine napisane su opširne primjedbe na tekst "Prijedlog osnovnih postavki za nacionalni program bosanskih muslimana".³⁷

Gazi Husrev-begova biblioteka u Sarajevu organizirala je 1990. godine skup o muslimanskom književnom i kulturnom preporodu i o vakufima na kojima je svojim prilogima uzeo učešće i dr. Halid Čaušević.³⁸

Iz sačuvane dokumentacije vidimo da je dr. Čaušević aktivno učestvovao uz dr. Muhsina Rizvića u pisanju programskih dokumenata, kao i prilogima ili samo diskusijama na svim skupštinama Društva, a da je bio najaktivniji u Klubu pravnika "Preporod".³⁹

Uspostavljanjem višepartijskog sistema dr. Halid Čaušević se kao penzioner politički aktivira. Izabran je za poslanika u Skupštini SRBiH i član je Komisije za ustavna pitanja, o čemu u njegovoj Zbirci ima dosta dokumentacije.⁴⁰

Miroslav Krleža, Književni jezik, Književne polemike; Umjetnost; Bosna, bošnjaštvo, MBO, Adil Zulfikarpašić; SDA od 1989. do 1991. godine; D. Sušić: "Parergon".

- 36 Početkom 1991. bošnjački intelektualci odredili su bošnjački nacionalni interes glede određenja i radnji usmjerenih na preustroj jugoslavenske komunističke federativne zajednice. Stavovi izneseni u Rezoluciji muslimanskih intelektualaca, poznatoj kao Rezolucija 84, devedesetih godina predstavlja političku osnovu bošnjačkog djelovanja. Oni su načela bošnjačkog viđenja uređivanja političkih, ekonomskih, kulturnih i socijalnih pitanja u Jugoslaviji. Inicijativni Odbor u sastavu: dr. Halid Čaušević, Alija Isaković (predsjednik) prof. dr. Muhsin Rizvić, prof. dr. M. Imamović, prof. dr. Rusmir Mahmutćehajić, Hajrudin Numić, Rasim Muminović, prof. dr. Hasan Sušić, prof. Muhamed Kreševljaković, prof. dr. Enes Duraković, mr. Hilmo Neimarlija, mr. Šaćir Filandra i prof. dr. Atif Purivatra održao je u prostorijama GHBB prvu sjednicu 10. 08. 1990. KDM "Preporod" Sarajevo, *Informacije*, br. 1 oktobar 1990. godine
U: Š. Filandra: Bošnjačka politika u 20. stoljeću, str. 377.

- 37 ABI, ZHČ – 6/V-7

- 38 ABI, ZH.Č. - 7/IX-7

- 39 *Oslobođenje* je 2. maja 1993. donijelo vijest da je na Godišnjoj skupštini Kulturnog društva Muslimana "Preporod" upriličen razgovor na temu "Radanje novog identiteta" Izvještac sa ovog skupa navodi kako iz brojnih diskusija koje su zatim uslijedile o radu Društva, mogla bi se spomenuti nadahnuta diskusija dr. Halida Čauševića koji je, između ostalog kazao, da pored holokausta koji se dešavao bosanskim Muslimanima, oni su istovremeno ti koji brane i principe zapadne evropske civilizacije. Po njegovim riječima, protiv probosanski nastrojenog javnog mnjenja na Zapadu, zvaničnici većine evropskih vlada, još uvijek "ne pokazuju svijest o tome da se Evropa brani (i) ovdje".

- 40 Među zapisnicima sa sjednici sa pratećim dokumentima je i obavijest kojom Skupština SR BiH obavještava dr. Halida Čauševića da mu je paušal za 1991. i januar 1992. upisan na štednu knjižicu . U: ABI, ZH.Č. 6/I-6

Zanimljiva je prepiska dr. Halida Čauševića i Adli-bega Zulfikarpašića u vezi sa pripremanjem studije "Zulfikarpašić je vidio dalje", 1996-1997, kao i tekstovi "Zulfikarpašić je vidio dalje" i "Bošnjaci u emigraciji"⁴¹

Dr. Halid Čaušević je 1998. i 1999. pisao za novine *Dani* i *Stećak*.⁴²

U ovom periodu dr. Čaušević drži brojna predavanja pa se u *Zbirci* nalaze teze i pripreme za ta predavanja. Njegovi stavovi koje je iznosio na predavanjima često nisu nailazila na odobravanja prisutnih slušatelja kao što je npr. bilo njegovo mišljenje da se rat u Bosni i Hercegovini mogao izbjeći, da li su krivi narodi ili pojedinci, te da li je moguće oprostiti za sve što se desilo tokom rata 1992.-1995. godine.⁴³

Napisao je i objavio nekoliko tekstova koji se odnose na islam i muslimane,⁴⁴ priznavanje bosanskohercegovačkim muslimanima prava na nacionalnost, o terminu Bošnjak, o stranci SDA i politici koju vode SDA i Alija Izetbegović⁴⁵

Dr. Halid Čaušević/Čauš i planinarstvo

Iz dostupnih podataka pohranjenih u *Zbirci* saznajemo da se dr. Čaušević od rane mladosti aktivno bavio planinarenjem, zanimao za alpinizam, pisao članke o planinama i planinarenju, te da je prikupljao građu za pisanje monografije o bosanskohercegovačkom planinarstvu i alpinizmu. U časopisu *Naše planine* redovno je objavljivao priloge,⁴⁶ a u Zborniku sa jugoslavenskog

41 ABH, ZHČ -8/VII-6,7, 8

42 Evo nekoliko naslova: Entiteti!? Bošnjaštvo, Zakašnjelo razmišljanje o tragediji Bosne i Hercegovine, Islamski fundamentalizam u Bosni i Hercegovini, Dvije države-tri državna prava, Bosanskohercegovački Muslimani i prošli izbori (Pokušaj analize) U: ABI, 8/VII-9

43 Edina Kamenica, novinarka dnevnog lista *Oslobođenje* je u vezi s tim jednom zapisala "Uvijek kontradiktorni dr. Halid Čaušević bio je to i na jučerašnjoj tribini Vijeća kongresa bošnjakih intelektualaca već i samim tim što je prihvatio da govori o temi kao što je "Pomirenje?!" Sa brojnim od njegovih razmišljanja prisutni se nisu složili. Čak su, u znak negodovanja, skup i napustili." U: *Oslobođenje*, 10. mart 1996.

44 ABI, ZHČ 7/VI-1 Tekstovi (Rukopisi) dr. Halida Čauševića o islamu i muslimanima: "Da li je pojava džihada svojstvena samo islamskom društvu?" O nacionalnom opredjeljivanju bosanskih muslimana, teze za razgovor na temu "Nacija i vjera", Uvod teksta o islamizaciji na Balkanu; "Uvod u sociologiju genocida nad muslimanima"; "Diletantska islamizacija" – nacrt; "Pokret za reformu šerijatskog prava"; "Vjerska organizacija u tursko doba"; " Islamska kultura i civilizacija u južnoslavenskim zemljama".

45 Najviše je tekstova u vezi sa donacijama koje su arapske zemlje donirale za Armiju Bosne i Hercegovine i u njima dr. Halid Čaušević traži od Alije Izetbegovića da objasni kako su podizane i trošene donacije. Tekstovi su U; ABI, ZHČ – 7/VIII-1, 7/VIII-2

46 Evo nekih od 46 naslova u: ABI, ZHČ, 6/II: Skica za studiju o prvim počecima planinarstva u Bosni i Hercegovini. Ljepota koja ne čini nasilje, Nacrt za studiju o prvim alpinističkim pothvatima u Bosni i Hercegovini, Utisci sa planina makedonskih, Susret sa oblacima, Vinjete za priče o jezerima bosanskohercegovačkim, Kako privući planinu

simpozijuma o planinarstvu održanom u novembru 1974. godine objavljen je njegov prilog "Razvitak planinarstva u Bosni i Hercegovini do 1941. godine".

U *Zbirci* su pohranjene tri potvrde kojima Gradski odbor narodnog fronta Sarajevo potvrđuje da je Halid Čaušević kao brigadir planinarske brigade radio na izgradnji planinarskih objekata na Bjelašnici i Romaniji, tokom jula, augusta i septembra 1945. godine.⁴⁷ Slijedeći podatak je Objava iz februara 1953. kojom Planinarsko društvo "Željezničar" objavljuje da Halid Čaušević, kao vođa skupine od 5 članova, može kupiti povlaštene putne karte za putovanje od Sarajeva do Grabovice i nazad.⁴⁸

Iz sačuvane dokumentacije je vidljivo kako je bio aktivan u radu planinarskih saveza Jugoslavije i Bosne i Hercegovine kao i Gradskog saveza organizacija za fizičku kulturu grada Sarajeva. Dr. Halid Čaušević je predano radio na projektu prikupljanja, sređivanja i objavljivanja historijske građe za historiju planinarstva u Bosni i Hercegovini.

Za Planinarsko društvo "Treskavica" prikupio je dokumentaciju iz rada Društva u periodu od 1952. do 1985. godine i novinske tekstove objavljene od 1952. do 1988. godine iz kojih se jasno vidi koliko je dr. Čaušević bio aktivan i prisutan u tom Društvu.⁴⁹

Sudeći prema podacima pohranjenim u *Zbirci dr. Halid Čaušević* najviše je onih koje se odnose na planinu Treskavicu. Dr. Čaušević je bio član planinarskog društva "Treskavica" i ustrajni borac za očuvanje šuma na toj planini koje su bile ozbiljno ugrožene jer su tamo stigli sjekači iz preduzeća Šipad Jahorina sa Pala. Dr. Čaušević je u vezi sa ovim slučajem, podnosio tužbe nadležnim sudovima i objavljivao članke u sarajevskim listovima, a najviše u *Oslobođenju*.⁵⁰

mladom čovjeku, odnosno mladog čovjeka na planinu, Dvadeset godina organizovanog planinarstva; Stotinu godina planinarstva u Bosni i Hercegovini, Čovjek i stijena ili nešto kao prilog sociologiji "beskorisnog", Prenj planina, Zapisi sa Veleža, Zaboravljene planine (Raduša – Ljubuša – Vran), Na planini Bošnjana Dobrieh, Planinarstvo u Bosni i Hercegovini između dva rata. Susret sa oblacima (tri planine – tri arhitekture: Prenj, Maglić, Čvrsnica)

47 ABI, ZHČ, 6/I-2

48 ABI, ZHČ, 6/I-3

U *Zbirci* je još jedan dokumet iz 1978. gone: Zahtjev Halida Čauševića da mu Regionalni sekretarijat unutrašnjih poslova u Sarajevu izda dozvolu za prelazjenje državne granice na području planina Prokletije Komovi i Žijevo. (ABI, ZHČ, 6/I-5)

49 Radna kolegica J. H. autorici ovog teksta je izjavile kako su svi oni koji su upoznali dr. Čauševića kao planinara Čauša i dr. Čauševića kao građanina Sarajeva koji je na svaku pojavu imao primjedu i prigovor, tvrdili da su to dvije, sasvim odvojene, pa i suprotstavljene ličnosti.

50 Pravna borba Planinarskog društva "Treskavica" protiv bespravne sječe šume koju su poduzimali radnici zaposleni u preduzeću "Šipad" Pale trajala je od 1998. do 1990. godine.

Zaključak

U periodu Drugog svjetskog rata Halid Čaušević, sin bivšeg reisu-l-uleme Mehmeda Džemaluddina Čauševića je kao mladi pravnik školovan u Zagrebu bio pristaša ideja Hrvatske stranke prava i aktivno je učestvovao u ostvarivanju ustaške politike NDH. Ovakvo političko opredjeljenje "obilježilo" ga je tokom cijelog njegovog života. U prvoj poratnoj deceniji bio je je osuđenik Suda narodne časti, a u periodu od 1960-ih do 90-ih radio kao uposlenik GP "Bosna" na poslovima pravnog referenta. Bio je saradnik nekoliko listova i "neumorni" čitač jugoslavenskih novina i magazina, a najviše beogradske *Politike* i sarajevskog *Oslobođenja* pa je tokom vremena sakupio zanimljive novinske tekstove iz različitih oblasti.

Nakon što su komunisti izgubili na izborima 1990. godine, odnosno uspostavljanjem višepartijskog sistema dr. Halid Čaušević se kao penzioner politički aktivirao. Izabran je za poslanika u Skupštini SR Bosne i Hercegovine i član je Komisije za ustavna pitanja.

Dr. Halid Čaušević je bio veliki poštovalac prirode i cijeli život bio pasionirani planinar, i kako je često isticao u svojim tekstovima u planinama je bio najsretniji.

Prilog je napisan na temelju dr. Čauševićevih zabilješki i tekstova, njegove korespondencije, novinskih članaka i intervjua, te objavljenih činjenica u historiografskoj literaturi. Nema svrhu da objašnjava društveni i politički rad dr. Halida Čauševića niti da pravda ili optužuje njegov moralni i politički dignitet. Prilog ima samo jedan cilj, da informacijama pomogne nekom "jačem" historičaru koji se odluči da o ovoj zanimljivoj, i nadamo se, društveno značajnoj, a politički interesantnoj i kontraverznoj ličnosti napiše rad kakav i zaslužuje.

**Archive collection "dr. Halid Čaušević"
(Supplement to Biography)**

Summary

Not a single integral article, discussion, or book referring to publicist work and/or engagement of Dr. Halid Čaušević can be found in the historiography of Bosnia and Herzegovina, while his political activities as a supporter of Ustasha ideology during the period of Independent State of Croatia (NDH), or his disagreement with the Party of Democratic Action (SDA) leader, Alija Izetbegović, was randomly treated or mentioned within the discussions on another subjects. This supplement has been written on the basis of notes and texts by Dr. Čaušević⁵¹, his correspondence, newspaper articles, interviews, as well as on the facts of historiographic literature.

Key words: Halid Čaušević, Arhival Collection of Dr. Čaušević, History of Bosnian Mountaineering, PD „Treskavica“, „Green“ Movement, KDM „Preporod“

51 Archive Collection of Dr. Halid Čaušević kept within the Archives of Bosniak Institute-Foundation by Adil Zulfikarpašić- contains documents and texts of manuscripts (works) by Dr. Halid Čaušević relating to mountaineering or political and social subjects: history of Bosnia, Islam, Bosnian Muslims, Bosniaks, "Preporod" Association, ecological movement "Zeleni", war of 1992-1995, peace agreements... The Collection includes many selected newspaper texts by various authors relating to the culture, history and political circumstances in Bosnia and Herzegovina, but also in Yugoslavia, particularly in Sandžak and in Kosovo. The texts were published in Yugoslav newspapers and magazines, mostly in "Oslobodjenje" of Sarajevo and in "Politika" of Belgrade. Since no biographical article on Dr. Halid Čaušević has been published in our periodicals, and since only two articles (May 2015) published in 2000 to commemorate his death, written by writer and mountaineer Ševko Kadrić and by S. Mehmedinović can be found on Internet, the author of this supplement considers it important to reveal biographical facts from the Collection "Dr. Halid Čaušević", although they are insufficient for a complete biography. We think it will be of use to any future analyst of this controversial and socially engaged person.